

ממסורת למחלוקת: שינוי דרכי המסירה במשנתם של תנאים ראשונים

מאת

יאיר פורסטנברג

תורת התנאים מושתתת על מסורת הפרושים אך פרצה דרכים חדשות בכל הנוגע לדרכי הלימוד והמסירה, המשתקפות במקומה הדומיננטי של המחלוקת בתרבות הטקסטואלית התנאית. במאמר זה טוען המחבר כי יש עדויות טקסטואליות לשינויים בנוהגי המסירה והלמידה במהלך פעילותם של התנאים עצמם. סימני עיבוד ועריכה של הלכות קדומות מעידים על תפנית מגישה מוכוונת מסורת, ברוח תורת הפרושים, לתבניות הטקסטואליות התנאיות הדומיננטיות, הנשענות על המחלוקת. סימנים אלה מאפשרים מבט מקרוב על הכוחות שפעלו לעיצוב מחדש של תרבות הלימוד עם התהוותה.

עיקר המאמר מוקדש למקורותיו ועריכתו של הפרק הראשון במשנה עדויות. לפני כן, המחבר מציע פירוש חדש לתוספתא בראש מסכת עדויות ולקבוצת המקורות הקרובים לה, והעוסקים בהתמודדות עם החשש מאובדן התורה. המחבר מציע כי מקורות אלו נועדו להצדיק את יצירתה של הסוגה הספרותית החדשה שבמרכזה המחלוקת. באופן פרדוקסלי בסבך המסורות ובהיעדר מנגנון הכרעה הפך דווקא סימון המחלוקות את אוסף ההלכות למכלול סדור ונגיש. על רקע שינוי זה המחבר מבקש להסביר גם את הדרשה בדבר 'עשה לבך חדרי חדרים' כביטוי למעקף מתמונה מוסדית הרמונית לפרקטיקה טקסטואלית חדשה של ארגון המחלוקות במסגרת אחת. הסעיפים הבאים של המאמר מוקדשים לניתוח שלושת חלקיו של הפרק הראשון במשנה עדויות. בצורתו הערוכה, התואמת את משנת תלמידי ר' עקיבא, הפרק מציג את המחלוקת כמרחב הפעולה הטקסטואלי שמתוכו המשיכו החכמים לפתח את תורתם. חכמים אלו בקשו לשמר את מכלול הדעות בצורה מאוזנת ולקיים גם את הדעות הדחויות בתוך שיח הלכתי משותף. עם זאת מתחת לפני השטח נחשפים בכל אחד מחלקי הפרק חומרי הגלם הקדומים התואמים את תרבות הלימוד הקדומה. ברובד מוקדם נוסחה ההלכה מתוך כוונה לדחות ממסורת החכמים את העמדה המוטעית. בהתאם לתרבות הלימוד של חכמי יבנה הראשונים, ביטלו אבות העולם את דעתם מפני השמועה, והעמדה הדחוייה נשמרה אך ורק כדי לסמנה כדחוייה. מכיוון אחר, דעת בית שמאי עשויה הייתה להתקבל רק לאחר התאמתה למסורת הדומיננטית של בית הלל, והיא הוצבה כנגד העמדה הזרה של שמאי, הקרובה להלכה הכיתית. בכל המקרים הללו, ששוקעו תחת מעטה העריכה של הפרק, יש מרכיב של ביטול העמדות החולקות כנגד המסורת הסמכותית.